

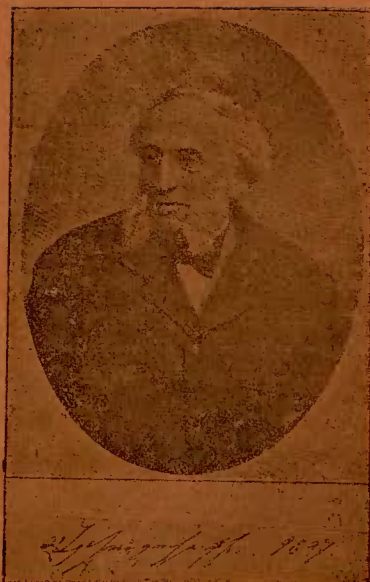
ՄԱՍԻՍ

ՊԱՏՎԵՐԱԶԱՐԴ

ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

Տիօրէն-Խոփապի

ԵՆՈՎԲ ԱՐՄԷՆ

56ԲԴ. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 16

8 ՄԱՐՏ 1908

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ածխային Դարձ

Բրոժ. Յակոբոս ճէնիգեան

Շօրէնի Մանեղը

Բլաւա Շուման

ՔԱՌՄԷՆ-ՍԻԼՎԱ-Ի

Յովնանէն Այվազովսկի

Բանագործիւն մը

Ըրամնիս Բժեկուքի՛ւն է

Աղջկան Հոգիներ

Ի՞նչպէս Զարգացաւ «Մօնիզն»ը

ԲՐՈՅ. ՅԱԿՈԲՈՍ ՃԷՃԻՋԵԱՆ

ԵՆՈՎԲ ԱՐՄԷՆ

ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԵԱԶԸՃԵԱՆ

ԶԻՅԹԷ-ՍԱՐԱՅ

ԽՄԲ.

Հ. ԿԷՏԻԿ.

ՏՕՔԹ. ՊԵՆՈՆ ՊԵՋԱՋԵԱՆ

Ռ. ՍԵԻԱԿ

ՎԱՀՐԱՄ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳԲ. ՃԻՀԱՆ

1908

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՆԵՐՈՒՆ

Հեղինակներէ և հրատարակիչներէ անոնք՝ որ կը բաղձան Մասիսի մէջ ծանուցուիլը իրենց հրատարակութեան, պէտք է մտնան մեր պայմանը թէ, Ձ օրինակ զրկուած գիրքերը միայն նկատողութեան կ'առնուին և կը ծանուցուին :

ԱՐԵՒԵԼԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ ազգային, գրական եւ ֆադախական — Բա-
րանորդադրութիւն Կ. Պոլսոյ համար՝ տարեկան 80, վեցամսեայ 45
դր., զաւտաներու համար՝ տարեկան 108 դր., վեցամսեայ 60 դր.
և օտար երկիրներու համար՝ տարեկան 35 ֆր. վեցամսեայ 20
ֆր. : Զեռքէ վաճառու՝ սաւը փարա : ԱՐԵՒԵԼԻՔ հրատարակ
կ'ելլէ ամէն օր, կէս օրին, խնամալ բովանդակութեամբ, ըն-
տիր յօդուածներով, թարմ լուրերով ու նորագոյն տեղեկութիւններով :
ԱՐԵՒԵԼԻՔ, իր վերակազմուած խմբագրութեամբ և իր կարող աշխա-
տակիցներով առաջնակարգ տեղ մը կը գրաւէ տեղական հայ մամուլին
մէջ, արժանացած՝ բնթերցողներու գնահատմանը : Իր առաւելութիւններէն
մէկն է ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԻ ԸՆԿԵՐԱՆ Հանգամանքը, որով իր ընթերցողնե-
րուն կը ներկայացնէ պարբերաբար Ծանօթ Դէմքեր և երբեմն ալ տե-
սարաններ : Ոչ նուազ կը գնահատուին իր մասնագիտական յօդուած-
ները, եկեղեցական, կրօնական, անտեսական-անդանաւորական, եր-
կրագործական, իրաւաբանական և այլն, բացի գրական, բանասիրա-
կան գրուածքներէ, օրուան տեսութիւններէ եւն. : ԱՐԵՒԵԼԻՔ վերաբերեալ
ամէն զրութիւն և բաժանորդագին ուղղել Տէր և Տնօրէն Գառնգին
էֆ. Պոյաճեանի հասցէին, Ղալաթիա, Մահմուտիէ Ճառագիւղ, ուր կը
գտնուին թերթին Տպարանը և Խմբագրատունը :

Je prends tous les jours
de la vraie
CREME DE MORUE
de la Ph^{ie} PEQUART-VERDON-S/-ROUSSE
C'est très bon !!!

Petite mère, se méfie des produits
similaires; mauvais et digérant mal.
Le Flacon : 3^{fr} 50 dans ttes Pharmacies.

* SUPERIEURE à L'HUILE de FOIE de MORUE et aux EMULSIONS. *

Նշանաւոր Տոքթ. Բէքաւի
այս էմուլսիօնը կը գերա-
զանցէ հրատարակի միայ
գտնուած բոլոր իր նմաննե-
րը : Զուկի իւզի տեղ կը գոր-
ծածուի և անկէ աւելի
օգուած լինի տղոց և տկար

անձերու : Միակ ներկայացուցիչ Թուրքիոյ . Ո. Սօլախեանց, Կ. Պոլիս :

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԴԻՏԱԿԱՆ ԱՄՆԵԱՎԵՐՋԻՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ կը դարձանէ ամէն տե-
սակ ակուայի և լինտի հիւանդութիւնները, փտած ակուաները կը լեցնէ՝
առողջ ակուաներու պէս երկար ատեն գործածուելու պայմանով :

ԲՈՒՂՐՈՎԻՆ ՆՈՐ ՄԵԹՈՏՈՏՈՎ, նուրբ, ճաշակաւոր և զիմացկուն
արուեստական ակուանը կը պատրաստէ, բնականին ճիշդ նման :

Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր իր դարձանատան մէջ, Բերա, Մեծ
Բարձաք-Գալու, Ժիւ Տ : Կարօտ հիւանդները ձրի կը դարձանէ հինգ-
շարժի օրերը՝ Բերաի Աղքատախնամ դարձանատունին մէջ :

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ կ'ընդունի :

Ճ. ՄԱՐՏԻ

Բարի

Ք Ր Է Մ

Ս Ի Մ Օ Ն

Կիսերինսի պատասխան
 Եւ առանց որ եւ է նարպական իւրի
 Լաւագոյն արտադրութիւնն է
 ան՝ պահպանելու համար ԴԷՄ-
 ԲԻՆ ՈՒ ՋԵՌԲԵՐՈՒՆ
 Ճերմակութիւնը

1900ին բարեկեան ոսկի շխարհ

Քրեմ Սիմոնը մօրթը կը պահպանէ օդին ազդեցութեան դէմ .
 ճախատութեան , կարծրութիւններուն և խորշակահարութեան
 առաջքը կ'առնէ :

Եթէ վրայէն Սիմոնի բրնձափոշիի թեթեւ խաւ մը քսուի ,
 գէմբի գոյնին երիտասարդութեան շլացուցիչ փայլ մը կու տայ :
 Պէտք է ամէն օր դորձածել զայն , թաց լաթով մը մօրթին վրայ
 տարածելով և յետոյ մեղմ շփումով մը ներս թափանցել տալով :
 Ճարպակին ոչ մէկ մօրթին չպարունակելով , ամբողջովին կը
 լուծուի ջուրին մէջ :

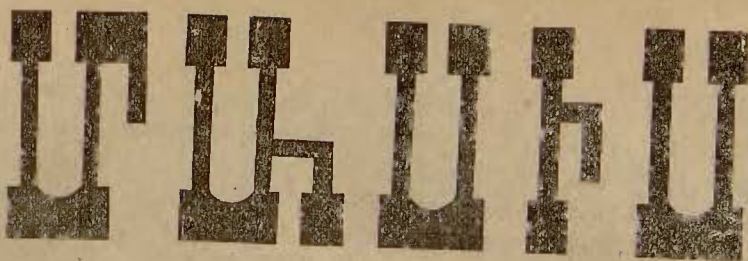
ՄԻԱԿՆ Է ՍՆ ՈՐ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄԸ ԸՆԼԱՅ ԲՈՒՈՐ ԳԵՂԱՆԻ ԳԵՐԱՍՏՆՈՒՀԻ-
 ՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ :

1860ին հնարուած , խկապէս առողջապահիկ ու ամենաառաջ-
 նակարգ Քրեմն է սն աղտոտութեան : Բովանդակ աշխարհի մէջ
 իր ունեցած յաջողութիւնը առաջ բերած է բազմաթիւ կեղծեր ,
 որոնցմէ պէտք է խորշիլ ու խոյս տալ :

Քրեմ Սիմոնը , բրնձափոշի Սիմոնը և Սիմոնի
 օճառը կը գտնուին գեղարաններուն , անուշահոտ
 թեան վաճառատուններու և պաքարներու մէջ :

Դնած ասէն պէտք է լաւ քննել վաճառանիւր՝ որ պէտք է բոլոր
 բոլի պատկերից ճիշդ նմանը :

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԶԱԲԱԹԱԹԵՐԲ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ և ԲԱՆԱԲԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ - ԽՄԲԱԳԻՐ

ՆԱԾԱԳԻՐ ԱՐՄԷՆ

56ԳԴ. ՏԱՐԻ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Բ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 16

8 ՄԱՐՏ 1908

ԱԾԽԱՅԻՆ ԴԱՐԸ

Թէպէտ մինչև հիմա շատ մեղմիկ ձմեռ մը ունեցանք, սակայն նո-
րէն վառարաններուն շուրջն է որ կը հաւաքուինք: Արեւը շատ կարճ
այցելութիւններ կուտայ մեզի և ցորաքը, ամպամած ու անձրևաբեր
օրերը ու մանաւանդ զիշերները վառարանը ամէնէն յարգի ու թանկա-
զին առարկան կ'ընեն տունին մէջ: Մանաւանդ հանքածուխի խոշոր և
պատուական ջերմոյն է որ իր անուշ տաքութիւնը կը սիրէ բոլոր տու-
նին մէջ: Բայց խնդրեմ, ամէն անգամ որ կը տեսնէք այդ սեւ կոշտ
հանքածուխի կտորները՝ որոնք մէկիկ մէկիկ կը զլորուին ու դե-
ղեցիկ ճարճատումներով կը բոցաւառին, քիչ մը՝ երեւակայութիւն
ու քիչ մըն ալ զիտական ոգի ունեցէ՛ք, այդ սեւ ու աղտոտ բեկորնե-
րուն պատմութիւնը յիշելու և սրտճալու: Հանքային ամուխին ծագումը
գտնելու համար պէտք է որ ինքզինքնիստ փոխադրենք երկրաբանական
շատ հին դարերէն մէկուն մէջ: Այն տանն պիտի գտնենք ինքզինքնիստ
երկրի մէկ շատ տարօրինակ վիճակին մէջ: Պիտի տեսնենք երկրա-
գունտիս ամբողջ մակերևոյթը ծածկուած տարապայման և խիտ ան-
տառներով, որոնց մէջ, շատ մեծ դարմանքով պիտի տեսնենք առնե-
կեր, որ դուռդարար կը տիրապետեն անտառներու մէջ և սակայն
որոնց ներկայացուցիչները հիմա մեր դարուն մէջ շատ խոնարհ և ին-
կած վիճակ մը ունին: Հոգ այդ հին անտառներուն մէջ դէմ դէմի
կու դանք վիթխարի ու փառապանծ ծառերու՝ որոնք ժամանակին ըն-
թացքին մէջ ու պարագաներու փոփոխումով շատ խոնարհ ու տնջան
զիրք մը կը բռնեն հիմա մեր շուրջը: Կարելի է երբեմնակի ձեր ամառ-
նային պտուղներուն մէջ հանդիպած ըլլաք պտեր կոշուած տունիկին՝ որ
իմա շատ հսկայտ վիճակի մը վերածուած է: Փոքրիկ բոյս մըն է ան,

յոյութներուն կողերուն ու դաշտի եզրերուն վրայ , չափ ցածուկ , չափ անյուշակիստ երեւոյթաւ՝ աննշան խոտերու պէս կ'աճի : Բայց ուշագրութիւն ըրէ՞ք անոր եւ քիչ մըն ալ յարգանք ցոյց տուէ՞ք . ան վիթխարի ու փառաւոր ծառերէն մէկն էր այն ամխային դարուն մէջ , ուր երեւակայութեամբ փոխադրուած ենք հիմա . իր վէս գլուխը վեր առած հպարտութեամբ վար կը նայէր իր չուրջը գտնուող այն ցածուկ թուփերուն վրայ՝ որոնք իր հիմակուան խնայր՝ վիճակը ունէին այն ատեն : Մենք հիմա կարծես կ'արգաստինք այդ ինկած մեծութեան վրայ ու երբեմն ամայի վայրերէն ներս կը բերինք մեր գոհիճներուն մէջ , ուր կրնան մինչեւ անգամ իրենց ինկած գեղեցկութենէն բան մը բերել մեր սենեակներու խորեղարդութեան : Ասոր նման չափ ուրիշ ինկած տունկեր ալ կան , որոնք ամխային դարու անտառներուն մէջ կը խրոխտանային եւ որոնք հիմա ալ բան մը չունին հպարտանալու : Տունկերուն իսկ թոյլ տրուած չէ հպարտ վիճակի մէջ մնալ միշտ :

Պէտք է յիշել որ երկրիս կեղեւը հիմակուրէն աւելի ջերմութիւն ունէր : Այդ ահեղ տաքութիւնը միացած միմուրտին խոնաւութեան հետ , որ երկրի այս վիճակին արդիւնքն էր , մեծապէս նպաստաւոր էր ամխային ժամանակի ուռճացեալ եւ հարուստ բուսականութեան , որ ժամանակի ընթացքին մէջ մեր այսօրուան վառած հանքածուխը պիտի ըլլար : Երբ այդ հաքածուխի կտորը վեր կը վերցնենք ջերմոցին մէջ նետելու համար զայն , յիշենք թէ կու գայ ան չափ հին դարերէն՝ այն դարերէն , երբ ոչ թէ միայն մեր մարդան չափ հետքը անգամ չկար երկրի վրայ , այլ հետքը չկար կային սևաի հետքը անգամ չկար երկրի վրայ , այլ հետքը չկար նաեւ այն կենդանիներուն , որոնցմով չըջաղատուած ենք հիմա : Իրաւ է որ երկիրս ծածկուած էր շքեղ ու թանձր բուսականութեան մը ծածկոյթով , սակայն ամէն բան տարադայման ու տխուր երեւոյթ մը հագած էր : Ամէն կողմ կը բարձրանային հսկայական ծառեր ու մեր հիմա ինկած բարեկամները , պտերները՝ իրենց գլուխները վեր բարձրացնած , ճոխ եւ կորովի կեանք մը կը ծծէին բեղուն եւ կոյս հողէն :

Երկինքը այն ատեն բոլորովին աննման էր այն ջինջ կապոյտ անհունութեան , որ մեր վրայ հիմա կը տարածուի ա՛յնչափ զիւթիչ գեղեցկութեամբ : Երկինքը՝ այն ատեն , միմին եւ սքողուած էր , պատած թանձր , սև ամպերով , որոնք գոթէթներն էին այս անտառներուն : Ազօտ լոյս մը հազիւ տեսնուելի էր՝ քանի որ ծառերուն մութ եւ մերկ կոճ գոյները , բուսականութեան այն հարուստ ծածկոյթը՝ որ կը տարածուէր միմին , բուսականութեան միւսը , թախմազին ու լսին էր , ինչպէս նաեւ արեւի պարզ կարգի միօրինակ . ոչ մէկ ծաղիկ կը գութաթմայնէր այդ անհուն բուսականութիւնը , դեռ գոյութիւն չունէին անոնք : Հսկայ ծառերուն ուռճացեալ ճիւղերուն վրայ պարապ աեղը պիտի փնտռէք ուսելու պատու մը . անոնք ալ չկան դեռ : Ամէն տեղ լուսթիւնը կը տիրէ ,

որովհետեւ օդ չնչող ոչ մէկ կենդանի երեւան ելած էր դեռ հին աշխարհի այս վայրի տեսարաններուն մէջ :

Կրնայ ըստել իրացնէ թէ կենդանական կեանք դրեթէ չէր տեսնուեր այն ատեն, որովհետեւ այդ դարուն այնչափ մնացորդներուն մէջ՝ զորս երկրաբանները այնչափ զմայլելի կերպով հետազոտած և ուսումնած իրած են, միայն փոքրիկ սողունի մը հետքերուն է որ պատահած են և ան ալ չատ քիչ անգամ : Ի՞նչ էր պատճառը՝ այսչափ ճոխ բուսականութեան մը մէջ այսչափ հազուադիւրս կենդանականութեան : Պատճառը պարզ է : Ածխային թթուի այն ահագին քանակութիւնը որ այն ատեն խառնուած էր մթնոլորտին հետ, և որ մասնաւորաբար նպաստաւոր էր բուսական կեանքին, մահացու էր բոլոր այն կենդանիներուն՝ որոնք չնչառական կարողութեամբ օժտուած էին : Սակայն, թէպէտ մթնոլորտը թունալից էր, ծովերը՝ ընդհակառակը, կեանքի բոլոր նպաստաւոր պայմանները միացնելով իրենց մէջ, լեցուած էին ամէն տեսակ թուլամորթներով և ձուկերով :

Եւ ահա այս երկրագունդի նախնական դարերուն կեանք տուող այս տարօրինակ անտառները հին աշխարհին կեանք տալէ ետքը, դարեւորէ ընթացքին մէջ ամբողջովին անհետացած են և կրելով զարմանալի փոփոխութիւն մը երկրին անհուն խորութիւններուն մէջ, եղած են մեր հիմակուան հանքածուխի կտորները, որոնք այսօր կարծես կրկին կենդանանալով մեր ջերմոցներուն մէջ, իրենց մէջ պահուած արեգակնային հին ճառագայթները կարծես վերստին երեւան կը բերեն և այս կերպով կրկին մեզ կը տաքնէ նախնական ժամանակներու այն արեւը, որ թէպէտ գրեթէ սքողուած էր այն մոռալիւպաւ երկինքին մէջ, կարող եղած էր, սակայն, մեծցնելու և ուռճացնելու նախնական այդ զարմանալի և փառաշուք բուսականութիւնը :

Այսօր ամենափոքր տարակոյս մը իսկ չկայ թէ՛ այդ անտառները, այդ վիթխարի ծառերն էին որ ընտելեան զարմանալի զօրութիւններուն և գաղտնալից գործողութեան միջոցով այսօրու մեր ածուխը եղած են : Որոշակի կ'երեւայ թէ՛ ածուխի արդի հանքերը որ երկրիս տակ թաղուած են, մնացորդներն են այն ահագին անտառներուն, որոնք մեր այն ատրիճանաբար պաղող մօլորակին վրայ կը պանծային : Գիտութիւնը այսօր իր ջանք առած կը մանէ այն միջին վայրերուն մէջ, ուրկէ կ'ելլեն այս մնացորդները, և զգուշութեամբ քննելով զանոնք՝ կը գտնէ ածուխին բոլոր բաղկացուցիչ մասերը : Ածուխի խաւերու այդ սեղանադաշտներուն մէջ առատութեամբ կը գտնէ այն նշանները՝ որոնք կարծես կրկին աչքերուս առջեւ կը պատկերացնեն այդ հին ժամանակի տունները եւ այդ նախնական շքադրամներէն գիտութիւնը կը հիւսէ երկրիս բուսականութեան արշալոյսի պատմութիւնը :

ՔրճԷ. ՅԱՆՈՐԱՍ ՃԷՃԻՉԵԱՆ

Դ Է Մ Ք Ե Ր

ԲՐՈՑ. ՅԱԿՈԲՈՍ ՃԷՃԻԶԵԱՆ

ԲՐՈՑ. ՅԱԿՈԲՈՍ ՃԷՃԻԶԵԱՆ

Հրատարակելու առիթով Մասիսի մէջ պատկերը այն մեծանուն Բրոֆէսէօրին՝ զոր հանձնաւ ըզձաձողները ա՛յնչափ շատ կը համբաւին, հո՛ս Թէ զաւատը , արտաքին Մարդուն հետ ներքին Մարդն ալ պատկերացնելու փախաբով՝ ուրաւագի՛ծ մը իր Անձէն :

Գիտունի զանկ մը , իր բովանդակ կարկառուն զիծերովը , պեխէն մինչեւ յետին զիծերը զէմբին , զանկ մը անոնցմէ՛ որոնք զարտուղի բաներ կ'ունենան , զանազանութեամբ համար սովորականներէն : Յատկանշական այդ զէմբին վրայ , սե , բաց - խիստկ ու սիրուն աչքեր , որոնք լայն ու բարձրէկ հակառիկ մը տակ , սե յօնքերուն թաւ աղիւղով՝ զարդը կը կազմեն իր խնդում - երես զէմբին :

Խնդում - երես լոյս :

Կեցէ՛ք բնատուրե՛մ ստիկա :

Իր մեծանունայն անունին պատկառանքով , զինքը համայնագործը , իր խորտո երեւոյթէն դատելով , հպարտ ու անմերձ անձի մը զաղափարը կը կազմեն : — Օ՛ , անոր հետ կը խօսուի՞ : Ան ի՛նչ մարդ է որ :

Բայց երեւոյթները կը խորեն : Կը բաւէ համարձակութիւնը առնել անոր ձեռքը Թօմ - ուելու , հանձնաւ համար այն խոնարհ հողին , որ կը պահուէր իր մէջ : Սիրտի այդ փախկումիւնը տկարութեան մը կը փախուի՝ երբ խօսակցը ուզէ համբուրել անոր ձեռքը : Իբր հողիով մարմնով արեւելքցի , իր մէկ ֆաիվեն է ձեռք պագցնելու հոծոյքը , ըլլա՛յ իր խաշո՛ր աշակերաներուն , ամէն օր , դասէ ստաշ , ըլլա՛յ բոլոր ուզողներուն : Եւ իր հեզա - համբուր աշակերանները գէշ չեն շահագործեր այդ անմեղ բնայրը : Դասին ո՛ւր տեղը ըլլալը ամէնէն չզիտոյց մը , հողը անգամ կրնայ չընել , կրնայ առջի վայրկեանէն զիտցածէն հաշ - ուել , երբ անոր ձեռքը համբուրած է , որովհետեւ այդ օրհնած ձեռքին շնորհը իջնելով իր վրայ , կը սորվի անմիջապէս և լուսապէս նօթը կը շահի , մինչեւ իր կարգը գալը :

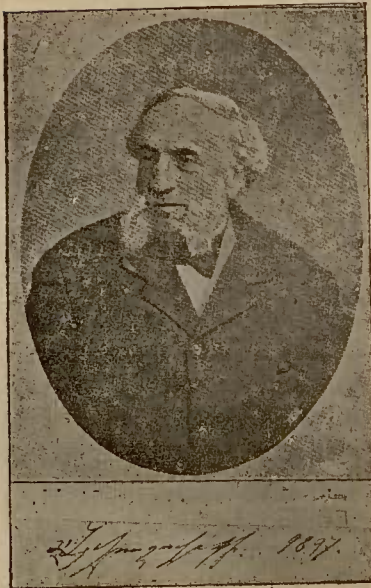
Հակառակ չափազանց ամերիկեան մօնոտորաի մը մէջ ապրելուն , ինք՝ կատարեալ ու թունդ արեւելքցի՝ հիմարեայ կալօշը կը հագնի , փախան շաւրիքի . և մինչդեռ ամէն մարդ Տօբթէօրի սիլիւնսր գլխարկ մը պիտի վայլեցնէր իրեն , ինք ֆէս կը կրէ , որուն եզերքնե - րէն աւ շա Լալիւնագիւն անտրուած մոզերուն ծայրերը կը ստուերագծուին :

Ռօնլըրդ Դօլըմի հաղերէնի եւ անգլիէնի ուսուցիչ Բրոֆէսէօրը՝ անկախաբար հաղարանի և քաջ անգլիագէտի իր հմտութենէն , — զոր ծառայեցուցած է միտքի մշակութիւն ուսանող շատ մը սերունդներու , որոնց իր ձեռքին տակէն անցնելը ակունքու բաղըը ունեցած է տարինե - րով , ետքէն զոնանք մէյ - մէկ մարդ գանելու հոծոյքին մէջ , — ծանօթ է իր ականաւոր մէկ զէմբը համայնքին : « Համայնք » ին կ'ըսեմ և ո՛չ « Բրոֆէսէօրի համարակութեան » , հանդէպ ազգայնութեան՝ անհատին ունենալ կողմէն ուսում զիրքին տ'ս սկիտով իր անխաղաղ Գաղափարի և ըմբռնումին գիտակ :

Իր ձիրքերը : — Քարոզիչ և Գրագէտ . — Կարողութիւններ՝ զորս ընդոճին կերպով կը
Վրէ իր մէջ , զորս մշակած է բարձր կատարելութիւնով և որոնց անունով իր ընդգրկած ուղիին
մէջ անհնաւատարկելի կը մնայ : Քարոզիչ պատուելիներուն մէջ՝ մինչև հիմա իր տաքը եկող
չէ՛ եղած : Եւ իր գրականութիւնը՝ դաստիարակիչ , ուսուցիչ , զարգացուցիչ այն գրականու-
թիւնն է , զոր ինք ստեղծած է , ինք մշակած միայնակ , իմաստասիրական-բարոյական-գի-
տական գրականութեան մը ուղիին ու յրացումին մէջ : Իր քարոզները կը շեշտւին նաև այն
կարեւորութիւնով որ , հետո՛ւ՝ ըլլալէ «քարոզ»ներ , այն իմաստով որով մարմնորդ կ'ըմբռնէ
այս բառը , և ն հիմնալի բանախօսութիւններ [lecture], տեսնարանութիւններ , մեծապէս
ճիշդ ու քերականօրէն ինքնամուծ լեզուով մը խօսուած և բացառիկ կերպով յաջող առաջա-
տուութիւնով ընդլայնուած , ա՛յն աստիճան որ՝ կարելի է՝ աղագրութեան մը ասնուած ասեմն՝
հրատարակել զանոնք , առանց ստորակէտի մը փոփոխութեան , ինչ որ ինքնին մեծ արժէք մը
կը կազմէ : Այս ուղղութեան տեսակէտով , իրեն զուգակից են միայն՝ ամբողջ Հայ քարոզչական
աշխարհին մէջ՝ Եղիշէ Եպիսկոպոս և Մուշեղ Եպիսկոպոս , ինչպէս նաև Դեորդ Արքեպիսկոպոս
և Բարդէն Վարդապետ , մինչ շատ մը ուրիշներու քարոզները , որչափ ալ պերճախօս և մե-
ծաշինդ շեշտ մը ունենան՝ զուրկ կը մնան այս բացառիկ արժէքէն , դանդաղով խօսքեր
ուր քերականական կապակցութիւնը , շարադասական ճշգրտութիւնը և վերլուծումներու տրու-
մարտնական կարգապահութիւնը կը պակսին , խօսուածքի անհամոյ մարմնփոխութիւն՝ մը
մասնելով : Բողոքական բեմի անդուգական զարդը՝ ձէճիգեան՝ ամէն տեսակէտով բարձր ար-
ժէքներով իր քարոզներուն , կը հանդիսանայ այն քարոզիչը՝ որուն խօսքը ունիւղիղելի է՝
անհուն հասոյքով՝ բողոքականէ՛ մը Թէ ո՛չ՝ բողոքականէ՛ մը և որուն ամէն մէկ քարոզէն
գրկուելը կրնայ ճշմարիտ կորուստ մը նկատուիլ ամէն անհատի՝ որ ծաշակը ունի գեղեցիկ
բեմախօսութիւններու , իմաստասիրութիւն , գիտութիւն , աստուածաբանութիւն և կրօնական
բանաստեղծութիւն՝ ամուր քառասունի մը կը կազմեն իր քարոզչական կարողութեան մէջ ,
կրկնուած համայնագիտական լայն հմտութիւնով մը : Դաստարկ համբաւ մը չէ՛ իր քա-
րոզչական հռչակը : Եզական խօսող մըն է ինք , անդուգական պերճախօս մը և պատրաս-
տաբան մը , հիմնալի կերպով վերլուծող իմաստասիրական և աստուածաբանական ամէնէն
խոր կնճիռները , զանոնք մինչև ամէնէն դամիկին ըմբռնելի , հասկնալի ընել կրցող : Քա-
րոզչութեան մէջ իր վարդապետութիւնը՝ ունի տիրական սկզբնական ձգտումը՝ մեկնարանելու
և ապացուցանելու «արեւներուն արեւը» , «ախեղերքներուն տէր և արարիչ» «մեծագոր»
Աստուծոյ՝ մը գոյութիւնը , մտասեւեռում՝ որով անհանգիստ է միշտ և որուն հաւատքը ներ-
շնչելու , արմնայնելու հոգով՝ վիրայութեան կը կաշէ Բնութեան բոլոր մեծ երեւոյթները և
սքանչելիքները , մինչև աղերսելով , Աստուծոյ զրոշմը իրենց մէջ ունեցող սաղբերուն , հիւլե-
ներուն , շամանդաններուն՝ որպէսզի լեզու ելլեն և խօսին , աղաղակեն , «պատմեն Աստուծոյ
փառքը» : Իր այս ձգտումին մէջ , Բրոքիսէօն ձէճիգեան շատ անգամ հոգեցունց վերացումնե-
րու առաջնութիւնով կը Թեաւորուի , փոփոխելու աստիճան յուզել յաջողելով ունիւղիղները
և հանդիսանալով խորապէս իմաստասիրող այն միտքը՝ որ Հաւատքին լոյսը կը փառէ բնու-
թեան առարկայական ու շոշափելի տարրերէն , ծաղիկէ մը , միշտապէ մը , և որով՝ ոգեպաշտ
հաւատարկողը և նիւթապաշտ իմաստասիրողը՝ ձուլուած իր անձին մէջ , ձեռք ձեռքի՝ հաշտ
դաշինքով՝ կը մանեն Բնութեան տաճարէն ներս , նոյնանալով անոր հետ , բուծուելով անոր
մէջ , խառնուելով անոր , անկէ՛ ցայտեցնելու համար բոցը՝ ցայտեցունած ճշմարտութեան
ապացոյցին . — կենդանաշունչ Մարդը՝ հոյակապ աստուածացուն մը Ութին և Նիւթին՝ որ
ձիւթին մէջէն Աստուծոյ կը յարուցանէ :

ԵՆՈՎ Բ ՍՐՄԷՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶՈՎՍՔԻ

Այվազովսքի՝ անա այն անունը, որ իր պարզութեանը մէջ ամբողջ մեծութիւնն է, այն անունը, որ ծանօթ է բովանդակ գեղարուեստական աշխարհին մէջ ։ Մեզմէ ետքը՝ Եւրոպան ալ կը սքանչանայ արուեստագէտին վրայ ։ Նկարել ծովը քանի մը հազար անգամ, մէկը միւսէն տարբեր և ըսել ։ «Եթէ երբ հարիւր տարի ալ ապրիմ, միշտ նոր բան մը պիտի տեսնեմ շինելու», արարչագործ միտքին անսահմանութիւնը չի՞ ցուցնէր ։ Ահա՛ թէ ի՞նչ կ'ըսեն արուեստի վարպետներ ։ Ռուս քննադատներ քանի՛ քանի՛ անգամ յայտարարած են թէ՛ Այվազովսքի-հասարակ ծովանկարիչ ոչ ո՛ր կայ ամբողջ Եւրոպայի մէջ ։ Եւ հռչակաւոր արուեստագէտ Վեռնէ՛ անոր գծածները տեսնելով՝ իր հայրենակիցին՝ Կիւտինի՝ Ֆրանսայի Այվազովսքիին համար ըսած է ։ «Այդ տեսակ բան մը իր բոլոր կետերին մէջ՝ ո՛չ իսկ մտածած է» ։ Այս յայտարարութեան լուս վկայ մըն է նաեւ այն պարագան որ՝ մեծ ծովանկարիչին գործերը զարդարած են ռուսական Արքունիքին սրմէրը, ինչ-պէս որմէրը Քեղերպապոլիս՝ Համալսարանին, որուն ուսուցչութեան պատիւին բարձրացած է 1847ին և Բարիզի ու Ամսթերտամի համալսարաններունը՝ որոնց անդամակից եղած է յետոյ տարիներ ։ Իսկ իր կուրծքը կը պնեն մեծ շքանշաններ՝ այդ Արքունիքներէն և Կոնստանդնուպոլսի կետերին ընթացքին, շինած է հարիւր բան մեծ նկարներ ։ Մեծ ծովանկարիչին գործերը չեն համարուիր և տարակուսելի է թէ՛ հեղինակը իսկ գիտնայ անոնց թիւը ։ Աշխարհիս ամենէն հեռուոր անկիւններն ալ հասած են անոնք ։ 1897ին ամուսեցաւ իր վաճառներորդ տարւան գործունէութեան յորելանը ։ 1878ի տիեզերական ցուցահանդէսին մեծ հիացում գրուեցին իր երեք գործերը. — Փոքորիկ, Կիշերը Արշիպեղագոսի մէջ, Նաւթիի Ծոցին մէջ Մառախաւոյ ։ Գծած է նաեւ ներքին կիսերի և տեսարաններու ուսումնասիրական նկարներ, որոնց մէջ ամենէն ծանօթներն են. — Հայ Մոնազները Վեռնիսի մէջ, Ձմեռը Ռուսիայի մէջ, Յոսեփի Արեւոր, Մանսուն Ռոսոսի մէջ, Հոգադաշտեր ։ Ծնած էր 1817ին, Թէոմարի մէջ, ուր մեռաւ 1900ին ։ 1857ին պատուուած էր Պատիւի Լեգէոնի ասպետով ։

Ստացանք **Արեւելեան Մամուլ** իզմիրեան շարժամէրթին ։ Լուսնայ Թիւրք, ստուար ծուլով գեղեցիկ պրակ մը. զարդարուած աշխատակցութիւններով բազմամիւ ծանօթ գրագէտներու ։ Կ'արժէ որ գրասէրներ ունենան գրական այս՝ գոլորտի վրանը ։ — Ծնուին՝ ծուռ, շիտակին՝ շիտակ մեր տպաւորութիւնը յայանելէ ետքը այսպէս, գիտել կու տանք **Արեւելեան Մամուլ** թէ՛ կրնայ շարունակել **Մասիս**ի շաներուն դէմ իր նպատակաւոր հրատարակութիւնները ։

Տ Աւարտելու համար **Մասիս**ի այս Թիւին մէջ՝ շարունակելի յօդուածներ՝ մեր Բրնիկի բաժինին վերջին էջերը այս անգամ յատկացուցինք շարունակելիներուն ։

ՇՕՐԷՆԻ ՄԱՀԵՐԳԸ

Յաւի սրտում հեծեր են որ կը լաւին
Անբաշտեց հոգիի մը ալբերէն,
Թաղծոս երգ մը անդրօրմի ողբազին
Որ կը հեծէ միօրինակ, դառնօրէն:

Քայց բողոքի ամբող մը մերք գոռալով
Ապառնացայց կը փոքրիկ յեղակարծ,
Ընդմիջելով այդ յանկերգը հոգեխում,
Որ արցունքով եւ ցաւով է կազմուած:

Յետոյ անուշ մեղեդի մը յամբարար
Եր քրքրուայ, ծփանքի պէս օրօրուն,
Պաղատանքի մոմանց մըն է սրածարար
Որ կ'աղօթէ, կը գալարուի այդ պահուն:

Աղօթքն է ան մահամեծօրին դալկալէմ,
Ուր ապրելու կարօտախօս սիրական
Աղբրազին կը սրնջայ մահուան դէմ,
Որ անողոք եւ անզուր է, օ'հ, այնքան:

Յաւի սրտում վանկեր նօրէն կը լաւին,
Անձկամոր աչդ հոգիին ալբերէն,
Թաղծոս երգը անդրօրմի ողբազին
Եր հեծէ միշտ միօրինակ, դառնօրէն:

Վերջին հօգօր պայքար մըն ալ բողոքի,
Ու անկէ վերջ հառաչանքը յաւարեկ,
Համակերպած հոգիին որ կը կէր
Չհատած իր տենչանքներուն ալ երբեք:

Հոծիւնները հեղհեղէ կը մարին
Եր յամենան մութ շեշտերով ցիրուցան,
Թաղումն է որ կը կատարեն իր անձին,
Անոր աղփումը երազներուն հետ անձայն:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԵՍԶԸՃԵՍՆ

ԱՂԶԿԱՆ ՀՈԳԻՆԵՐ

Ն Ա Մ Ա Կ Ը

Նեւ-գիւեր է. եւ կը գրեմ ինչ նորէն :
 Ձեմ գիւեր ինչ միայի՜ խորհուրդ մ'է անես
 Որ գիւերին մէջ սիրոյս մայր դասերէն,
 Ձեմք ձեմքս՝ կը քանի՜ զ... արդու պէս,
 Հեռուէ՛ հեռու, կամաններէ անհամար,
 Դեպի հո'ն ուր անուրջիս մէջ կանացի՝
 Բու ստուերից բնակարանը համար
 Առասպելին դղեակները կանգնեցի . . . :

Նեւ-գիւեր է. ո'չ մէկ օգուկ, ո'չ մէկ կեանք :
 Եւ կը գրեմ. բուքեան մէջ մեռելի
 Դրիցս է որ արիս կու տայ արձագանց .
 Օհ, մտերիմ, մեկամայ ձայն սրելի . . .
 «Ենդն սիրուի» . . . կը հոծէ ան անդադրում,
 Աւ արիս չոր էտրվայտներն ալ կարծես
 «Ենդն սիրուի» . . . կը յանկերգին ինձ արում,
 Անո'նք զոր ինչ հեռ քաղեցինք, մաղա՞ծ ես :

Մաղա՞ծ հոգի մեր Մեծ Դիւերը վրեժ,
 — Բայց ինչո՞ւ սիրս այսպէս ուժով կը քաղէ. —
 Վարք ձօնն էր, իր երգը՝ դե'ն կը լսեմ,
 Այսկաններուն վերք կո'ղն էր սաստիկ . . . :
 Պատգամէն կ'երկարէր ձեմք մը նիւար
 Որուն վրայ՝ անհաւորէն՝ երկնային
 Ներքս օրունք կը վառէին դեմքսհար . . . :
 Ձեմք իմս էր, օրունքները ֆուկը էին :

Աւ կը տեսնես որ զորիցս կը սարսուռ .
 Եւ հիւանդն եմ հին յուսերուս, կը ներես,
 Այս խառն քի՞ծը նամակիս քուրթին վրայ,
 Սեղանք մ'է որ ինկաւ հիմա աչկերէս . . . :
 Բազոր մեծեց ինչ որ սիրտէն ուզեցին.
 Դուն եւս նամքէդ քալէ միմեկ ու արդու .
 Բեկէ՛ հեռու, բեկէ՛ անգէտ անանձին,
 Եւ մի՛ օտ հոս եմ, բե'զ անցնալու, բե'զ լալու . . .

Պիտի սիրեմ ինչի այսպէս մի՛ օտ հեռուէն.
 Անո'ղ հեռուէն, դե'ն վայրկեան մ'այ, միմեկ ու
 Հոգիս երթայ երազներու դասերէն,
 Առասպելին դղեակները հեռաւոր :
 Եւ կը վախճին արդէն աչկես արցունքով.
 Նախագգացում մը կ'ըսէ ինձ լիայոյս .
 «Պիտի գտնես զայն այս գիւեր անին քով».
 Աւ այն անեն . . . ա'հ այն անեն . . . միմեկ ու յոյս . . .
 Դիւեր քարի, դո'ն , հառազայրն արեւուս :

Ռ . ՍԵՒՍԿ

ՔԼԱՐԱ ՇՈՒՄԱՆ

Բ.

«Հոն նորէն, մերժեցին զիս ներս տանիլ, հիւանդին քովը. լայց հոսող քեցի եւ ըսի .

«— Քանի որ պիտի մեռնի, իմ ներկայութիւնս ի՞նչ օգտա կրնայ պատճառել : Պէտք է որ մտնամ :

«Հազիւ թէ ճանչցայ զինքը, լայց իր հիանալի աչքերէն՝ որոնք վրաս յառած էին եւ մէկէնիմէկ ճառագայթեցին :

«— Սիրական, աղաղակեց, թեւերը դէպի ինծի երկարելով :

«Ոչինչ կ'ուզէր ուսել, պատրուակելով թէ միտասկար լաներ են իրեն տրուածները : Միայն իմ ձեռքէս քիչ մը սնունդ ընդունեց եւ աչքերովը կը հետեւէր սմէն մէկ շարժումներու : Ահաւոր այդ տառապանքիս մէջ, ինքզինքս գրեթէ երջանիկ զգացի, անգամ մըն ալ տեսնալով իր անսահման սէրը :

«Յետոյ, մեռաւ : Եւ հա մինակ մնացի աշխարհիս երեսը իմ բոլոր պղտրկներս կերակրելու հոգովը բեռնաւորուած : Դժուար լսանք :

Ասկէ ետքը քանի մը տարի չը տեսայ զինքը : Օր մըն ալ Քէօլնի մէջ իր նուագահանդէսին պիտի երթայինք մօրս հետ, երբ նոյն օրը անակնկալ կերպով նշանուեցայ Ռումանիայի իշխանին հետ, եւ զրկուեցայ Քլարան տեսնալու հաճոյքէն :

Ալ տագամ մըն ալ չը տեսայ Քլարա Շումանը : Առաջին տասը տարիներուն մէջ գրեթէ բնաւ չը դանուեցայ հօրենական տունս, տասը տարուան մէջ երկու անգամ միայն : Բայց իրեն համար խորան մը կանգնեցի լռառէր սիրտիս մէջ. ոչ ոք կրցաւ երբեք մօտենալ այդ խորանին եւ անսահման հիացում մը ու պաշտամունք մը նուիրեցի հոս իր յիշատակին :

Ամուսնութենէս երկու օր ետքը եղբայրս շատ սիրուն նուագահանդէս մը կարգադրած էր : Բայց, աւանդ, ան չը կրցաւ գալ : Արցունքներս չէի կրնար բռնել :

Յետոյ մեկնեցայ, գացի հեռուն, շատ հեռուն, աշխարհիս մէկ ծայրը, մենաւոր անկիւն մը, բարձր պաշտօնի մը գլուխ, աշխատութեան գծագրակ ջաղացքին մէջ, յետոյ մայր եղայ եւ յետոյ . . . Գիշեր եղաւ ինծի համար աշխարհի վրայ եւ լոյսը չը ծագեցաւ նորէն բնաւ :

«Բայց գիշեր մը, ան արթնցուց զիս եւ ըսաւ .

«— Ելիր եւ քիչ մը դուրս գնա՛, կ'աղաչեմ :

«Երբ վերադարձայ, հարցուցի իրեն թէ ինչո՞ւ դուրս հանած էր զիս :

«— Կը վախնայի որ, ըսաւ, քեզի չարիք մը կը հասցնեմ :

«Այդ թուականին էր որ մեղեդիի յարմարող միակ եղանակ մը լինքը կը գրառէր եւ շօր նօթագրեց : Անկէ ետքը Ռէնի եղերքները զնաց եւ զինքը տեսնալ չը թողատրուեցաւ ինծի : Ներում խնդրել կու

տար ինէ՝ տարբեր կերպով չը կարենալ վարուելուն համար, առհասարակ չը լի զիս որ տառնիկ կ'ընէր աւելի մեծ վիշտեր խնայելու համար մեզի :

«Նա ահա միամիտակ, մտազար մարդու մը եւ տառը դաւաններու հետ, առանց մէկ կուտի : Հայրս չէր գրեր ինծի, վախնալով որ դրամ կ'ուզեմ իրմէն : Բարձր ասմներս հանգանակութիւն մը կազմակերպեցին եւ անմիջապէս սկսայ ճամբորդել ու նուագահանդէսներ տալ : Ամուսինս թողուցի երեք տարիի չափ, Պօնի մէկ բժիշկին քով եւ հակառակ բոլոր փորձերուս, չը կրցայ զայն անգամ մը տեսնալու շնորհը ձեռք ձգել :

«Օր մըն ալ, երբ Լօնտօն դացած էի, մասնակցելու նուագահանդէսի մը, նամակ մը ստի որ կ'ըսուէր թէ ամուսինս քանի մը օրուան կեանք միայն ունէր, թէ զրեթէ հոգեււարք էր, թէ պէտք էի երթալ տեսնալ : Նա այդ վիճակին մէջ, ստիպուեցայ տալ նուագահանդէսս : Ներկաները կը հաւատան թէ այդ գիշերը մասնաւորապէս լաւ եմ զարկեր . բայց ես ոչինչ լսեցի եւ նոյն իսկ չեմ գիտեր բնաւ թէ՝ դաշնակ զարկի՞ այդ գիշերը եւ ի՞նչ զարկի : Սա գիտեմ միայն թէ՝ ամբողջ սրահը կը լողար աչքերուս մէջ եւ կարծեա ամէն բան կը դառնար շուրջս նուագահանդէսէն անմիջապէս ետքը, ճամբայ ելայ Պօն երթալու համար :

ԳՅԱՌՄԷՆ ՍԵԼՎԱ-Ի

ՉԻՖԹԷ-ՍՍՐԱՖ.

ԸՐԱՄՆԻՍ ԲԺՇԿՈՒԹՅՈՒՆ Է

Գ.

Ուրեմն բանակի, դործատունի կամ վաճառատունի յատուկ այս օրինակելի բժշկութիւնը եթէ տուներու մէջ ալ դործադրուէր, եթէ ընտանիքները միայն եւ միայն վտանգաւոր հիւանդութեան մը պարագային՝ փոխանակ յաճախ անձանցով ու անվարձ բժիշկ մը կանչելու եւ իրենց սիրելիներէն մէկուն էն թանկարժէք ստացուածքը՝ աւողջութիւնը՝ անոր ուղեղը ողողող նորաստեղծ զեղերու աղբիւրութեան կամ անոր չահախնդրանալութեան մէջ ունեցած անկարողութեան եւ կամ անոր չահախնդրանալութեան ու մրցակցական չահախնդրութիւններուն խաղալիք ու առարկա դարձնելու, տունին ճշմարիտ բարեկամը եղող եւ տնեցիներուն կազմը ու մարմնական արամազրութիւնները եւ աւողջական վիճակը մօտէն ու սուսմասիրող ու գիտցող իրենց փորձ ու վայժ բժիշկը ունենային ու կանչէին, ինչպէս պիտի կանչէին իրենց կրօնական մէկ պէտքին համար իրենց ճանեթեցը, բնական է որ այդ տուները բանակներու եւ դործատուններու նման պիտի վայելէին այն զերագոյն բարեբեք որ խնդրական ու կեցակարձ բուժումներ ձեռք բերելուն մէջը չէ, այլ հիւանդութիւնները խտրաւ հետապնդելուն մէջ : Օրինակներով լրօնելով : Ընտանիքի այդ

բժիշկը չաբաթը կամ երկու շաբաթը անգամ մը այցելելով և ամէն անգամուն ալ ընտանիքին հիւրերուն ու ծառաներուն առողջական վիճակը քննելով, մերթ՝ մէկուն աղբքներուն ախտահրաւէր մէկ տրամադրութիւնը մշտեղ հանելով ընտանիքին միւս անդամները ժանտառնդի մը համաճարակէն պիտի զգուշացնէր. կամ մերթ՝ տղաքներէն մէկուն անշուար անցնող կարմրախտի մը, ծաղկախտի մը ենթակայ եղած ըլլալը ծնողքին ժամ առաջ իմաց տալով, միւսներուն մեկուսացումը կամ պատուաստումը պիտի փութացնէր. երբեմն ալ պապաին կամ մանաւանդ քով անդառութեան տեւական խանդարում մը երեւան բերելով՝ չաբարախտին, լեարդատապին կամ երիկամնատապին դալուստը ողջունելէ առաջ առանձնայատուկ անդականոն մը պիտի պատուիրէր, աննդականոն [régime] որ հիւանդութեան միայն սկզբնական շրջաններուն մէջ պիտի արդիւնագործէ և որ աւելի ուշ՝ անդու ըլլալէ պիտի դադրի: Եւ վերջապէս, օրին մէկը ստնտուին կամ խոհարարին թոքերուն մէջ բոյն դրած Բօխի մանրէներուն քերկայութիւնը մշտեղ պիտի հանէր և ուռականութեան [tuberculose] վերահաս վտանգէ մը ամբողջ ընտանիք մը պիտի փրկէր: Եւ տարուան վերջը՝ ընտանիքը իր սիրական բժիշկին հետ մտերմական համախմբումի մը ժամադիր եղած, անցնող փորձանքներէն խուսափելուն և իրենցմէ մէկուն հիւանդ չլլալուն համար, յարգոյ Եսկիւլապեանը ջերմապէս պիտի շնորհաւորէին ու մեծապէս պիտի վարձատրէին: Երանի՜ ապագայի ա՛յն բժիշկութեան, ա՛յն բժիշկներուն և ա՛յն մարդոց՝ որոնց վրայ խորհիլը անգամ մեր հիմակուան բժշկողներէն ու բժշկուողներէն շատերուն համար երազելու պէս բան մը պիտի ըլլար: Անաբարակոյս օրին մէկը այդ իսեալ բժշկութեան պիտի հասնի մարդկութիւնը. բայց պէտք է սպասել որպէսզի ան ինքն իրեն թողու ախտանշական բժշկութիւնը և առողջապահութեան ու նախզուշութեան բժշկութեան հետամտի: Ո՛չ երբեք: Որքան ալ հեռու ըլլայ ապագայի այդ բարեփոխուած բժշկութիւնը՝ հիմակուէն բժիշկը՝ այդ բարեփոխումի շաւիղին մէջ հասարակութիւնը մայցելու համար ջանք, զոհողութիւն խնայելու չէ, բարեփոխում՝ որ իրեն համար մահուան և կեանքի խնդիր մըն է, որովհետեւ այսօր սա ստոյգ է թէ՛ տիեզերքի բժիշկներուն երեք չորրորդը հիւանդոքիւններով պատուաւորապէս ապրեցող վիճակէն գոռի է:

Տեղն է դիտել տալու թէ՛ այդ իսեալ բժշկութիւնը ձեռք բերելու համար չի բաւեր միայն ժողովուրդին՝ բժշկութեան մասին կազմած սխալ ըմբռնումները ուղղել, այլ պէտք է որ բժիշկն ալ իր կարգին իր համոզումներուն հետ ուղղէ նաեւ իր անճարակութիւնները: Պէտք է որ իր բժշկագիտութեան արդի անձուկ հորիզոնները շատ աւելի ընդարձակէ: Պէտք է որ աւելի զննող, խուզարկող ըլլայ քան խօսող ու համոզող, որովհետեւ այդ նախազգուշական բժշկութեան մէջ գիւրքախառ ու կնճառա

ախտանիշերու հետ անհամեմատ աւելի դժուար պիտի ունենայ, ախտային նրբերանդ երեւոյթներու զնահատումովը պիտի զբաղի, հետեւանքներու և հնարաւորութիւններու տրամաբանական կանխատեսութիւնով պիտի դործէ։ Այն ատեն բժիշկը բնական է որ չըլլայ ա՛յն արուեստագէտը՝ որուն դժուար պէտք եղած ատեն դեղագործն ալ կրնայ տեսնել եւ չհրաւիրուի անոնի ժամանակի մը՝ երբ հիւանդութիւնը շատոնց կարգ մը շաղաքաւններէ զանազան անուաններով մկրտուած՝ մարմինին հետ հաշիւը փակելու վրայ է։ Ապագային բժիշկը պիտի ըլլայ գիտութեան այն արդը՝ որ միայն ինք պիտի ճանչնայ հիւանդութիւնները և անոնց մէջ խոյս տալու միջոցները։ ասկէ դատ՝ ան պիտի վերջգնեալ այն պատկառագգութեան հմայքը՝ որ արդի անճարակ բժիշկներէն հորուսած է։

Ի՞նչ, վնասեցնող չէ՞ հանգէս բժիշկին՝ հասարակութեան ցոյց տուած այոթուան ա՛յն պաղ վերաբերումը՝ ա՛յն անտարբերութիւնը, սկեպտոսիւնը՝ սրով ան—բժիշկը—մտիկ կ'ըլլուի ընտանիքներու, համախմբումներու մէջ, երբ քաղցրասկի պատուէրներ տալու և կամ հիւանդութիւններու աղբիւրները ցուցնելու վրայ է։ Եւ եթէ ունինք դիրները քիչ մըն ալ համարձակէին, չպիտի վարանէին հեղնոտ զարմացումով մը երեսին գոչել թէ. «Ի՞նչպէս ալ ժամանակ կը գտնէ ատանկ ոչինչ բաներով զբաղելու»։ Պարտքերու ճանաչումի ի՞նչ մեծ պակաս։ Բաւական է որ հէք Եսկիւլապեանը՝ հայրիկին զժուտրամարտութեան ետեւը պահուըտած երկամիտասպը երեւան հանէ, կամ ամուսինին թոքախտի յանգով թոքերուն մասնաւոր արամազրութիւնը մատնանշէ և կամ պնային ռակորներուն ուշ և ծուռ անելուն հետեւանքով, տխուր ու տճեւ պիտի ըլլայ ըսէ, իսկոյն իրեն բրտորէն կը հասկցնեն թէ՛ յոռեւտութեան է՛ն անտանելի տեսակէն վարակուած է՝ և բժշկութեան Ա.—էն իսկ տեղեակ չէ, որովհետեւ ուրիշ շահամոլ արուեստակից մը—Մամոնաին սիրուն—յայտարարած է թէ՛ այդ անպատեհութիւններէն որ և է վտանգ չծաղիր։ Լսելով կամ տեսնելով իր ընկերոջ այս վարդապետ դիտութիւնը՝ շատ քիչ բժիշկ՝ ըսածները ետ առնելով, երեսպաշտութեան ղիմակը դէմքին չանցըներ։ Սովորաբար բժիշկներէ շատեր, զիստութեան պատիւն ա՛լ, իրենց համոզումներն ա՛լ և պարկեշտ մարդու ձիւրքերն ալ իրենց վրայէն ուժգնորէն կը թօթուեն ու կ'ըլլան մէյմէկ խնկարկու կեղծ Հիբոկրատեաններ՝ որոնք հապճեպով կամ անհանդուրժելի ձեւապաշտութիւնով հիւանդը քննելով ու անխնայորէն բանաձեւուած դեղագիր մը հրամայելով՝ իրենց բազմահմուտ բժիշկի վե՛հ պաշտօնը լի ու լի կատարած կը զգան։ Միամիտներ։

Այս խիստ կարեւոր հարցին վերջ տալէ առաջ՝ կ'ուզեմ մէկ քանի տողերով Մախիսի ընթերցողներուն ծանօթացնել արդի չինական բժշկութիւնը, որ մեր յուզած խնդիրն հետ սերտ խնամութիւն ունի։ Չինացի բժիշկը՝ դերադանցորէն աւելջարան, իր յաճախորդներուն առողջ-

Չութիւնովը կը զբաղի և ոչ թէ անոնց հիւանդութիւններովը : Եւրոպայի համար ծանօթ իրողութիւն մըն է թէ՛ ամէն չինացի ընտանիք այսօր բժիշկի մը կապուած է , որուն իւրաքանչիւրը իր նիւթական միջոցներուն ու ընկերական դիրքին համեմատ աւարչէք մը կը վճարէ : Արդայդ օրական վարձքերը՝ ընտանիքին անդամներէն մէկը անկողին իյնալուն պէս չեն տրուիր . բայց չինացի բժիշկը—իր պայմանագրութեան համեմատ—իր հիւանդը ձրիաբար կը դարմանէ : Այս իմաստուն ու բանասեր կարգադրութիւնը , որ թէ՛ բժիշկին պատուաբեր է և թէ՛ յաճախորդին օգտակար , այսօր Երկնային Կայսրութեան մէջ է՛ն յարգուած սովորութիւններէն մէկն է , սա՛ պարզ պատճառով թէ՛ չինացիները մեզմէ շատ աւելի աղէկ ճշգրտ ինքնաբերական սահմանները . անոնք շատ լաւ հասկցած են թէ՛ ամէն բանէ առաջ պէտք է որ բժիշկը ընտանիքին մէջ հիւանդութեան մը մուտք գործելը և հոն աեղաւորուիլը արդիւյն է . և իր այս պարտքը կատարած ըլլալուն համար է որ Չինաստանի մէջ բժիշկը միշտ պատիւ կը վայելէ և ամէն ոք անոր հանդէպ երախտագէտ ոգիով մը կը վերաբերուի ու տարուան ամէն օրն ալ սիրայօժար կը վարձատրուի : Եթէ երբեք յաճախորդը հիւանդանա՛յ , անիկա Չինացիին համար սա նշանակութիւնը ունի թէ՛ «Տէ՛ր բժիշկը իր պարտականութեան մէջ զանցառու գտնուած է և թէ՛ իր Գիտունի նախատեսութեան , խոհականութեան և կորուլամտութեան հետ իր նախազգուշական միջոցներուն մէջ ալ թերացած է . հետեւապէս , իր գործած պարտադանցութեան համար պէտք է որ ինքուրմէ և հիւանդը ձրիաբար դարմանէ : Չինացին ոչ միայն այսպէս կը խորհի , այլ ամանի ընել կուտայ : Ու չինացի Եսկիւլտպետները տեսնելով թէ՛ հիւանդութիւնը երկարելէն իրենք բնաւ խեղճ կայ ու միշտ ինքն է որ պիտի աւուրէ , ուղէ չուղէ գործը կարելի եղածին չափ կարճ կը կապէ , մեծ ուրախութիւն պատճառելով յաճախորդին և մեծ շահ՝ իր քսակին : Պէտք է հիացումով պաշտել այս սովորութիւնը՝ որ իր խելութեան մէջ կ'ընդգրկէ մարդկային սիրտը և միտքը վերլուծող խորաթափանց ճանաչողութիւն մը և բժշկական գիտութեան մատուցած ծառայութիւններուն մասին ամենաբարձր յղացում մը : Եւրոպական քաղաքակրթութեան հոսանքին մէջ՝ Չինացի միտքին յատուկ այդ հանճարեղ սովորոյթը չանհետանալէ առաջ՝ պէտք է որ բժիշկ ու բժշկուող զայն որդեգրեն ու յետոյ եւրոպական գիտութեան արդի կատարելագործումներով զայն պատուաստեն : Այս ամէնը ընելու են՝ որպէսզի բժշկութեան դերը ճշգրտի , անոր մակարդակը բարձրանա՛յ ու ան իսկապէս ծառայէ ցաւաւոր մարդկութեան և իր ըրածը ճշմարտապէս բժշկութիւն ըլլայ : [Վերջ]

ՏՕՒԹ. ՊԵՆՈՆ. ՊԵՋՅԶԱՆ.

Անուանդ փառե՛ր, հազարդ գորով,
Զիւրհեղ ազնիւ գերմարդկային,
Կամ այն քրտուն կրցողներով
Երգել անունդ ապագային:

Բաւ է գոչել արդ խնդագին,
Ով վեհաշուք Տէր իմ եւ Հայր,
Գու՛ փառք արհաւ . վայելք անգին ,
Կեա՛ց երջանիկ ընդ ամա յամայր . . .

Եւ բաբախուն արհայ քնար,
Սիրարքիւ լաւեր վէ՛ս վէ՛ս ,
Եղանակաւ նորոնքնար
Պիտի կրկնեն կրցողս յաւէս:

[Պատկեր, 1898, էջ 149-150]

ՈՐՄԵԶԳՈՒՅՏ

Փառհերդ անուան, հազարդ կորով·
Զիւրհեղ ազնիւ գերմարդկային,
Վսեմ հանձնարդ, լիցիս որով,
Յմիշտ անմահ ապագային:

Բաւ է գոչել արդ խնդագին,
Ով Հայրապետ, Տէր իմ ու Հայր .
Դուք փառք արհաւ, վայելք անգին ,
Ապրեցե՛ք դուք ընդ ամա յամայր :

Է բաբախուն արհաւ քնար,
Իր քեչերով անուշ վէ՛ս վէ՛ս,
Եղանակաւ նորոնքնար
Երգե՛, տղի ցանկերգս յաւէս :

[Մէհմեդալի Ալապար, 1908, ք. 4539]

ՍՍ.ՀԱՎ. ՎԱՐԳ. ՇԱՀՆԱՄԵԱՆՑ:

Կարծեմ թէ այս համեմատութեան դրուած էջին վրայ պարզ նայաւա՞ծ մը կը բաւէ Շահնամեանցի սխրագործութիւններուն ի՛նչ աստիճանի տխար բլլալը հասկնալու համար: Հո՛ն՝ ուր գեղեցիկ բնագիրէն չեղանակաւ և իր խելագատակով փոփոխութիւններ ըրած է Շահնամեանց, աններկի տխարներու մէջ գլորած է:

Փթում գայթակմներով կը սկսի արդէն առաջին խօսքը: «Փառքերդ առաւան [?]»: — Փառքերդ որո՞ւն անուան: Արդեօք Շահնամեանց սոխակին . . . : Խնդ՞ ախակ, ինչո՞ւ կը չեղիս բնագիրէդ, որ սայթաքիս: Բանագործութիւն ընելը լսուած է. բայց նիւթին իմաստ ալ խելաթիւրել անխղճօրէն, անհեթեթ բան է: Հապա սա «վսեմ հանձնարդ, լիցիս որով ցմիշտ» խայտառակութեանց: Կոթողին ի՛նչ ըսենք. — սխալ իմաստի, սխալ քերականական, սխալ տաղաչափութեան և ա՛յս՝ կրկնակի, սխալ քերականական, սխալ կ'երեւայ, Որմիզդունիսին «կըջորդներով» տպագրական չարաչառք վրիպակը՝ որուն մէջէն չէ կրցիր ելլել Շահնամեանց, պատճառ եղած է մեր Զմեմուրի սոխակին դայլայլել տալու այս . . . սխալներու լեզէօնը: Հո՛ն՝ ուր Շահնամեանց խտորած է բնագիրէն, միշտ սայթաքած է: Երկրորդ տունին վերջին տողն է. «Ապրեցէ՛ք դո՛ւք ընդ ամա յամայր»: «Վերը՝ «լիցիս» եղակի է, հոս յոգնակիի փոխուած: Բռնի հատածն ալ «յաւելորդաց», նապա:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս ոտանաւորը ութտանն է: Շահնամեանց՝ բարեմտութեամբ թերեւս՝ արդէն շիտակը կարծեր է չտիկ, բայց երրորդ տունին առաջին ու վերջիններ տողերուն «քնար» և «նորահընար» բառերուն ը վանկերը ջնջելով՝ կաղացուցեր է:

Այսչափը կը բաւէ կարծեմ—Իսր վերջին խօսք՝ սա խրատը կը բաղձանք առ մեր բանագող սոխակին թէ՛ «կօշկակար, կօշկակար, մի՛ քան զկօշկիկ ի վեր ամբառնար»:

Հ. ԿԷՏԻՆ.

ԻՆՉՊԷՍ ԶԱՐԳԱՑԱԻ “ՄՕՆԻԶՄ”Ը

Խիստ հետաքրքրական է քննել նախադարձան փխխտվածներուն յղացումը մարդուն ծագումին մասին : Ատենցմէ յիշենք մէկ քանին , յոյց տալու համար թէ՛ այսօրուան համբաւուած բոլոր գիտական գրութիւնները գոյութիւն ունեցած են միշտ և գիտական կերպով հաստատուելու միտած , ինչ որ կը յուսնէ թէ՛ մարդկային միտքն է որ այդ ուղղութեան մղած է գիտութիւնը : Անաքսիմանէրի տեսութիւնով՝ կենդանական աշխարհը ցիւսէն կ'առաջանայ դէպի «մարդը», ձուկի և ցամաքային կենդանիներու տեսակներու զարգացումով : Մարդ ամենէն առաջ երեւան եկած է սագմ-ձուկ [foetus-poisson] ձևով . «Միւս կենդանիները կրնան խիստ կանուխէն գտնել իրենց ճարակը . միայն մարդը պէտք ունի սնուցիչ ինամքներու : Արդ եթէ ա'յնպէս կազմաւորուած ըլլար ան իր ծագումին միջոցին , ինչպէս է հիմա , բնականաբար չպիտի կրնար երկար դիմանալ : Զուրին մէջ ծնաւ մարդ՝ փշոտ խեցիով մը պատուած և երբ տարիքը առաւ , ծովեզերք ելաւ . այն ատեն միայն պատեանը պատուելով դուրս եկան ինքզինքնին սնուցանելու կարող այլեր ու կիներ » : Հնութեան մէջ յղացուած կոշտ տեսութիւններէն մասնաւոր հետաքրքրութեան արժանի է Պլինիոսինը Պլինիոս , որ ինքզինքը նմաններու [simulacres] տեսութեան զիտակ կը հաշակէ , կ'ըսէ . «Կարելի է ուղիղ նկատել ռամբիկի այն կարծիքը թէ՛ ինչ որ կը ծնի բնութեան որ և է մէկ մասին մէջ , իր նմանը ունի արդէն ծովին խորը : Համոզուելու համար թէ՛ ծովը կը պարունակէ նմաններ , ոչ թէ միայն կենդանիներու այլ նաեւ ցամաքային ուրիշ առարկաներու , կը բաւէ նկատողութեան քանիկ ծովու ողիոյդը [grappe] , թրածուկը . [epée. - piphias' glaidus] , սղոցը [scie.-suarlus peritis] , վարունգը [concombre.-holothuria pentactus] որ կը նմանի հոտով և գոյնով ցամաքային վարունգին : Զպիտի զարմանանք ուրեմն երբ ձիին գլուխը խտուցին վրայ կը տեսնենք [hippocampus syngnatus hippocampus] : Պլինիոս կը հաւատէ , նաեւ որ՝ Քատիքսի ովկէս-նոսին մէջ տեսած է «ծովային մարդ մը՝ ճիշդ մեր կազմուածքով» : Այս ամէնը որչափ ալ ապաստելական դարձնէ զբոլմը կրնն և հետու ըլլան իրականութենէ , կարեւորութենէ դուրի՝ չեն գիտութեան պատմութեան տեսակէտով , որովհետեւ հոն կը նշմարուին Լամարքի , Կէօի կամ Տարուլինի վարդապետութիւնները , ա'յնչափ յստակ , որչափ կարելի է տեսնել դուրսը անցած իրողութիւն մը գունաւոր ակնոցին մը ետեւէն : Ահա թէ ինչպէս փխխտփան գիտութեան արշալոյսին իսկ կը մղուէր յղացումներու նախաշաւիղ մը հիւսակով , որոշ չրջանակի մը մէջ դէպի «մօնիզմ» ձգտող : Սակայն դեռ անուղծուածը առեկծուած կը մնար

Միւս կողմէ, կրօնական հակումը կը բողբոջէր, կը զարգանար հակայա-
քայլ : Ան իր առաջգիւմութիւնը կը պարտէր առեղծոռածներու առա-
տութեան : Կ'առաջդիմէր, թայց իտէպէն խիստ հեռու էր դեռ : Եթէ
հնութեան կրօնքները նկատի առնենք, հոն պիտի նշմարենք, իրարմէ
բոլորովին անջատ և հակակշիռնք բնոյթով՝ աստուածներու խումբ մը՝
որոնք տիեզերքը կը վարեն : Ահաբանադգաւ քով Արհմ մը, Վիշնունի
քով Սիվա մը, Օսիրիսի քով Տիփոն մը, ևն :

Միջերկրականէն՝ կեդրոնական կրօնքներու ծագումէն առաջ իսկ՝
արդէն շարժումը սկսած էր Եւրոպայի ցամաքին վրայ դէպի միաստուա-
ծութիւն և Զեւս՝ Ողիմպոսի գագաթէն մեծագոյրք՝ գոչով կը պո-
ռայ իր պատգամը, որուն քանի մը բառերը ինքնին որոշ կերպով
կ'ապացուցանեն թէ՛ տիրող կեդրոնական վարդապետութիւններէն
առաջ յոյն դիցաբանութեան մէջ սկսած էր դերագոյնի մը՝ Միսիի մը
գաղափարին զարգացումը : Ծանօթ է մեզ նաեւ թէ՛ որչափ մաքաւեցան
յոյն փիլիսոփաները այդ դերագոյնի սկզբունքին տիրապետութիւնը մի-
անգամ ընդ միշտ հաստատելու համար :

Այսպէս, հնութեան մէջ, հին կրօնքին ու հին փիլիսոփայութեան
սկզբնական տարբերութեան թաղմազանութիւնը հետզհետէ կը սահմանափակ-
ուէր, թէ և դեռ խիստ դանդաղ ընթացքով և յաճախ դանազան փիլիսո-
փայութիւններ իրարու դէմ կը մաքառին, աւելի՛ կատարեալ փիլիսոփա-
յութեան մը տիրապետութիւնը կը ջատագովեն, հիներուն տեղը կը
բռնեն նորեր՝ որոնց վարդապետութիւնները աւելի ձեւով կը տարբերին
հիներէն, քան հիմով : Այս առումի՝ առաջգիւմութիւնը խաբուսիկ հանգա-
մանք մը կ'ունենայ անշուշտ :

Միջերկրականի կեդրոնական վարդապետութեան մէջ տարբերութեան
թաղմազանութիւնը վերջապէս կը վերածուի երկուքի, նիւքսիսնի և
հոգէկսնի, իրարմէ բոլորովին անջատ ու տարբեր ստորգիւլիւններով՝
յատկանշուող գոյացութիւններ, որոնց ներգաշխակ համադրութենէն կը
ծնի մարդը՝ իր բոլոր կարողութիւններով . թէ և երկու գոյացութիւն-
ներն ալ անկախօրէն կը շարունակեն ապրիլ, սակայն առաջինին կեան-
քը նիւթի կեանք է, անգիտակից կեանք, հողի, քարի կեանք, մինչ-
դեռ երկրորդինը հողի կեանք, գերագոյն, գիտակից կեանք : Կրօն-
քի պաշտօնական կամ աստուածաբաններ խնդիրը իր ամէն կողմովը
կը քննեն, կը մեկնեն, նոր գիտողութիւններ կը հանեն ու վերջապէս
ամբողջ սերունդներ՝ այդ վարդապետութիւնով անած փիլիսոփաներ՝ քիչ
կամ շատ ազդուած անոր ներգործութիւնէն, առաւել անաւել նոր առեղծ-
ուածներ կը գիտեն փիլիսոփայական վարդապետութիւններու մէջ :
Ոմանք իրենց յանդգնութիւնը այնչափ առաջ կը աննին որ՝ գործնա-
կան աշխարհի բոլոր երեւոյթները խաբուսիկ կը նկատեն ու վերացա-

կանին կ'ընծային ամբողջ ճշմարտութիւնը : Ուրիշներ երեւոյթներէն անդին անցնելի չեն ուզեր և անպատկառ կերպով իրենց անճարակութիւնը կը խոստովանին ու կ'ըսեն թէ՝ մենք բացարձակ ճշմարտութիւնը ճանչնալու կարողութիւնէն զրկուած ենք և կամ թէ ճշմարտին և որ և է իրողութեան մը բացարձակ ճանաչողութիւնը մեզի համար անկարելի է : Ուրիշներ բոլոր երեւոյթներուն սկզբնապատճառը նիւթը կը դնեն ու անոր կը վերադրեն նիւթին ու հողին յատկութիւնները : Իրերու այս խաբուսիկ վիճակին մէջ , վերջին արմատական վարդապետութեան մը հասնելու ամէն ջանք նորանոր խոչընդոտներու կը բաղխի . գիտական հակայական առաջդիմութիւններով յաականչուող այս դարուն մէջ իսկ կը մնան տակաւին տուեղծութեան , զորս միապաշտ փիլիսոփայութիւնը միայն լուծելի կը հուշակէ :

Միապաշտ փիլիսոփայութիւնը ամէնէն աւելի գիտական հիմունքող վարդապետութիւնը ըլլալ կը թուի : Ան հանճարեղ կերպով կը վաշտէ կաշկանդող երկուութիւնը և միանգամ ընդ միշտ կը լուծէ տուեղծութեան ստուար բազմութիւնը : Միապաշտութեան պատմութիւնը շատ հին է . սակայն որոշ կերպով կը հիմնաւորուի Սքինոյի վարդապետութեան մէջ , որ ներկայ դարուս մէջ՝ ջերմապէս ընդունուած է կարգ մը գիտուն-փիլիսոփաներէ : Սքինոյի ու Լայպնիցի հետեւող գիտնական մը՝ Հէքէլ՝ աւելի որոշ կերպով ձեւարանած ու գիտական *donnée*ներով ջանադած է ամուր խորիսի մը շինել միապաշտութեան : Հէքէլի միապաշտ փիլիսոփայութիւնը իր ամբողջ արժանիքը կը պարտի գոյացութեան *հարցին* լուծումին , որով վերջնական կերպով կը լուծէ տուեղծութեան , զորս Տիւ Պուա Բէյմոն ներկայացուցած է իբր անուածելի , Պերլինի Ա. կաղեմիին առջեւ , 1880ին , Լայպնիցի յիշատակին նուիրուած գումարումի մը միջոցին . ա. նիւթին և ուժին բնութիւնը . բ. շարժումին ծագումը . գ. կեանքի առաջին երեւումը . դ. բնութեան նպատակաւորութիւնը [*finalité*] . ե. պարզ զգացողութիւնը և գիտակցութեան ծագումը . գ. բանականութեան ու խորհուրդին ու անոնց սերտ կերպով կապուած բարքաւին ծագումը . ե . անձնիշխանութեան [*libre-arbitre*] խնդիրը : Այս եօթը տուեղծութեանքը միապաշտ փիլիսոփայութեան մէջ կը վերածուին մէկի , որմէ փիլիսոփայութիւնը իր անունը կ'առնէ , գոյացութեան *օրէնք* . Հէքէլի տեսութիւնով և բաղմամբիւ տարբեր փիլիսոփայութիւններու համեմատ՝ եօթերորդ տուեղծութեան , այսինքն անձնիշխանութեան խնդիրը քննադատական և գիտական բացատրութեան մը առարկայ չէ , որովհետեւ իբր դուռ վարդապետութիւն՝ պատրանքի վրայ միայն հիմնուած է և իրապէս բնաւ դրոյթեան իրաւունք չունի : Մնացած վեց տուեղծութեանքն երեքը [գ. դ. և գ.] այսօր վերջնականապէս կը լուծուին քառեջրոյութեան *սեւորիւնով* — որուն մասին սուրիշ անգամ պիտի խօսինք : Իսկ միւս երեքը [ա. բ.

և և» որոնք վերանցական [transcendental] և անլուծելի նկատուած են նոյն իսկ Պերլինի Գիտական Կաճառի Նախագահէն , իրենց բացատրութիւնը կը գտնեն գոյացութեան օրէնքին մէջ [loi de substance] :

Գոյացութեան օրէնքը բռնելով կը հասկնանք երկու ծայրագոյն աստիճանի ընդհանուր օրէնքներ՝ որոնք ծագումով և ժամանակով իրարմէ բոլորովին տարբեր են . հնագոյնը՝ «նիւթին պահպանում»ին քիմիական օրէնքն է , նորագոյնը՝ «ուժին պահպանում»ին ֆիզիքական օրէնքն է : Այս երկու օրէնքները իրենց խալուժեալ մէջ իրարմէ բոլորովին անբաժան են : Ո՞վ կրնայ բժշակել ուժ մը՝ որ առանձին անջրպետին մէջ գոյ ըլլայ՝ ասանց նիւթի բնկերակցութեան , և փոխադարձաբար ո՞վ կրնայ երեւակայել նիւթի ամենափոքր և խիստ նուրբ մասնիկ մը՝ որ ուժ մը, զէթ զիմպուրութեան ուժ մը չներկայացնէ : Նիւթին և ուժին այս յարաբերական անբաժանութիւնը ինքնին արդէն բաւական է հաստատելու թէ՛ անոնց ետեւը տակաւին կայ մնայուն բան մը՝ որուն ստորոգելիներն են նիւթը և ուժը , քանի որ ասոնք միշտ մէկտեղ կը ներկայանան զգացողութեան և — թերեւս փորձաւարար — գոտարկութեան . ահա գոյացութիւնը [substance] :

Նիւթին պահպանումին վերջնական սպաքոյցը և հաստատութիւնը տուաւ Լաւուազիէ 1789ին , ձեւարանելով թէ՛ անհռն անջրպէսը ղեցնող նիւթին գոռմարը անփոփոխ է , բնութեան մէջ նիւթի սպառումին կամ նոր նիւթի երեւումին ամէն երեւոյթ իրապէս նիւթի ձեւափոխութենէ տարբեր բան չէ . փայտը կը վառի, կը սպառի, իր ետեւը թողելով հալու օտի մը մօտիկ . և սակայն եթէ կշիռը ձեւքերնիս հետեւինք այրումի ամէն մէկ փուլին, պիտի տեսնենք թէ՛ փայտին ոչ իսկ մէկ հիւլէն կորսուած է , այլ ձեւափոխուած է զանազան կազային հեղուկ կամ հաստատուն մարմիններու : Այսօր այս ճշմարտութեան հաւատալու համար ոչ բնարան ոչ գիտնական ըլլալու պէտք կայ :

Լաւուազիէի օրէնքին հաստատութենէն յիսուն տարիի չափ ետքը՝ Բուպէրթ Մայէր ուժի պահպանումին օրէնքը կը ձեւարանէր «անհռն անջրպէսին մեջ գործող եւ բոլոր երեւոյթները առաջ բերող ուժերուն գոռմարը անփոփոխ է» : Այսուհետ անոնց բնախօսական և հոգեկան երեւոյթներու սկզբնապատճառին նոյնութեան հաստատութեան խնդիրը , մեծապէս զգրգեցաւ ամբողջ փիլիսոփայութիւնը : Հին փիլիսոփայութիւններուն աւերակներուն տակէն նոր մը , զօրաւորագոյն և աւելի գիտական ու գործնական աշխարհի երեւոյթներուն հետ հաշտ նոր վարդապետութիւն մը կը զարգանար , Միապաշտութիւնը , որ հոգեպաշտութեան ու կոչալ նիւթապաշտութեան միջին ճամբան է և որ աւելի համաստեմծութիւն [panthéisme] մըն է քան ուրիշ որ և է փիլիսոփայութիւն :

Երկպաշտութեան և միապաշտութեան իրարմէ տարբերող կէտերը և այս վերջինին ամբողջական վարդապետութիւնը կը խտանան հետեւեալ կերպով .—

Երկպաշտութիւն

1.—Աշխարհը կը պարունակէ երկու անջատ կալուածներ, բնութեան կալուածը և հոգիի կալուածը :

2.—Հետեւաբար գիտութեան թագաւորութիւնը կը բաժնուի երկու որոշ կալուածի, բնական գիտութիւններ և հոգիի գիտութիւն :

3.—Բնական երեւոյթներու ճանաչողութիւնը կը ստացուի փորձառական մեքոնով, զիտողութիւնով, փորձով և պատկերացումներու զուգորդութիւնով: Հոգիին երեւոյթներուն ճանաչողութիւնը ընդհակառակը միայն զերբնական եզանակներով, յայտնութիւնով միայն կարելի է :

4.—Գոյացութեան օրէնքը իր երկու մասերով [նիւթին և ուժին պահպանութիւնը] միայն լոնութեան կալուածին մէջ իր արժէքը կը պահէ : Հոն է միայն որ նիւթը և ուժը անլուծելի կերպով միացած են : Հոգիի կալուածին մէջ, ընդհակառակը, հոգիին զործունէութիւնը ազատ է և կախում չունի իր գործարաններուն նիւթին մէջ տեղի ունեցած ֆիզիքա-քիմիական փոփոխութիւններէն :

Միապաշտութիւն

1.—Աշխարհը մէկ՝ և միակ կալուած մը միայն կը պարունակէ, գոյացութեան քաղաքութիւնը. իր երկու անբաժան ստորագիծներն են՝ նիւթը և ուժը :

2.—Հետեւաբար, զիտութեան թագաւորութիւնը իր ամբողջութիւնով միակ կալուած մը կը կազմէ. հոգիի գիտութիւն կոչուած գիտութիւնները՝ բնական տիեզերական գիտութիւններու զանազան մասերն են. ճշմարիտ գիտութեան հիմը փորձառականութիւնն է և ոչ թէ վերանայականութիւնը :

3.—Բոլոր երեւոյթներուն ճանաչողութիւնը կը ստացուի միայն փորձառական մեքոնով : Ամէն կարծեցեալ յայտնութիւն և կամ վերանայութիւն կը հիմնուի պատշաճօրէն մը վրայ, զիտակից կամ անգիտակից :

4.—Գոյացութեան օրէնքը բացարձակապէս փեղեղեղական արժէք մը ունի, բլրայ բնութեան կալուածին բլրայ հոգիի կալուածին մէջ — առանց բացառութեան : Նոյն իսկ մոռաորդան ամենաբարձր պաշտօններ, դործօն ջգային բջիջներուն աշխատութիւնը՝ այնչափ անհրաժեշտ կերպով կապուած են իրենց գոյացութեան նիւթական փոփոխութիւններուն, որչափ ուժը և նիւթը իրարու կապուած են բնական որ և է կալուածի մէջ :

[Վեբ]

ՎԱՇԻՄ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

Ստացանք Տիար Ռեքտ Գլեմանի յօրինած երաժշտական մէկ կտորը, Fleurs d'Oranger, դաշնակի համար եւ ձեռնած Տէր և Տիկին Արապեանցի : Կ'արժէ որ երաժշտական իրենց դաշնակին վրայ ունենան այս կտորը, թէ երաժշտական յաւելում մը բրած ըլլալու համար իրենց աշխարհին և թէ քաջալերած հեղինակը :

§ Երաժիշտ Տիար Իգ. Կոտէնցէրկ՝ կազմակերպած է իր տարեկան նուագանդները, որ տեղի պիտի ունենայ Թէօմանի տանին մէջ, 29 մօրտի կիրակին, ժամը 2ին : Նուագանդներէն պիտի մասնակցին իր աշակերտները : պիտի յաջորդէ պարս Գիները չափաւոր : 20 դրէ : Ինչոր զրօտութիւններուն համար ժամանցի նուագապարանդէս մը :

Հիմնադիր Կ. Ս. ԻթիֆօնէԱՆ : Արսօմէսթ ՏՕԳԹ. Ե. ՄԱՍԻՍ : Տպագր. ՃԻՀԱՆ

Բանաստեղծական նորագոյն հրատարակութիւնն է
«ՄԱՍԻՍ»Ի ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆՔԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

“ՊԱՏՐԱՆՔԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐ.,

ՄԵՐՈՒՅԱՆ ՊԱՐՄԱՄԵԱՆ-Ի

Փնտել սմէն կողմ այս հասորը: Գինը 5 դրոշ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՐ

ԶԻՅԵԼ-ՍԱՐԱՆԻ

ՄԻԱՄԻՏԻ ՄԸ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

Գեղեցիկ տպագրութիւնով, զեղարուեստական կողքով, զրաւան
հրատարակչի ներքինով: Օրտան գիրքը և ամէնէն խօսուած հրատարակու-
թիւնը: Էջ 280: Գինը՝ 7 դրշ.: Կեդրոնատեղ՝ Սթամպոլ, Շիրին խան,
թիւ 7, Օսմանի և Ընկ.: Կը դանուի ամէն զրաւաճառի քով:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԵՑԱԻ

ԻՐ ՏԵՍԱԿԻՆ ՄԷՋ ԵԶԱԿԱՆ

ՀԱՅ.-ՕՍՄ. ՄԵՇ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

Պատգոնական, Գիտակ սն եւ ուրիշ կարեւոր բաւերու Յրահսերեմով
եւ քաղմարիւ օրինակներով ձոխացած, իբր 50.000 բառ, ոճ,
ասուրիւն:

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏՐՈՍ ԷՅ. ԿԱՐԱՊԵՏՆԵՐ

Օգնական Պետական Խորհուրդի եւ Տնօրէն Պերպեւեան-Վարժարանի

Այս երկատիրութեան վրայ երկար զրեւ աւելորդ է. միայն սաչա-
փը ըսենք որ Ամեն Ս. Պատրիարք Հօրմէն եւ Գեր. Եղիշէ Եղսի, Դուր-
եանէ դատ Թուրք եւ Հայ նշանաւոր դրագէտ լեզուաբաններէ զնաճա-
տականներ կան այս խղճամիտ եւ յոգնալատաւկ երկատիրութեան սկիզ-
բը: Թուրք նշանաւորագոյն զրագէտ-բանաստեղծ Էքրէմ պէյ, Րէշատ
պէյ, Ահմէտ Բասիմ Բէյ, հայագէտ Սիրէյա Պէյ, Պատրիարքարանի
Թուրք. Դիւանապետ տաճկագէտ Կարապետ Էֆ. Խաչատուրեան եւ արեւ-
ւելագէտ Ստեփան Էֆ. Կուրտիկեան թուրքերէն զնաճատականներ, ու-
նին: Հայերէն զնաճատականներ ունին Դուրգէնի, Զօհրապի, Պօղոս
Քէրէստէճեանի, Եւքէնճեանի, Ուղուրիկեանի, Հրանտ Ասատուրի,
Փանոսեանի, Թէոփիլի, Գաղանճեանի պէս բանասէրներ եւ զրագէտներ
Երկը ունի 900ի մօտ հոծ էջեր, 8 փոնիս գիրով չարուած. ձօնուած է
ուսուցչապետ Ռ. Յ. Պերպեւեանի եւ կը պարունակէ հեղինակին մեծաւ-
գիր լուսանկարը: Թուղթը ընտիր, տպագրութիւնը ընտիր [Տէր-Ներսէսեան
եւ Պերպեւեան], կաղմը փառաւոր [Մատթէոսեան]: Կը փաճառուի կան-
խիր 35 զրուշի: Միակ կեդրոնատեղն է Պալենց Գրագոռնը: 1—10

Դպրոցներու համար անհրաժեշտ

Գրասենյակներու համար կարելու

«Սարոն»ներու համար զեղեցիագոյն զարդը՝

ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԸ

Հրատարակելու՝ վաւերացուած Հանր. Կրթութեան նախարարութենէն : Վարժարաններու վարիչներուն , բոլոր ընտանիքի հայրերուն և հայ վաճառականներուն կը յանձնարարուի մէյ մէկ հաս դնել այս կարեւոր և գեղեցիկ զարդէն : Դիմեն է շրջանակով 35 , առանց շրջանակի 65 զր. : Գումարներու համար՝ իրր անտուկի և փոխադրութեան ծախք 15 զր. : աւելի՝ Դիմել՝ Պապը Ալի Ճառագէտի , թիւ 56, Յովն. Էֆ. Ազնաւորի «Օսմանլը» Գրատունը :

ԾՐԳ. ԳԵՂ.ԱՐՈՒՆԵՍՏ.ԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԳԷՍ «ՍԻՆԿԷՐ»Ի
Բերա, Մեծ-փողոց, Թ. 343, Ա. Յարկ

Ամեն օր լացե
ՄՈՒՏՅՐ ԶՐԻ

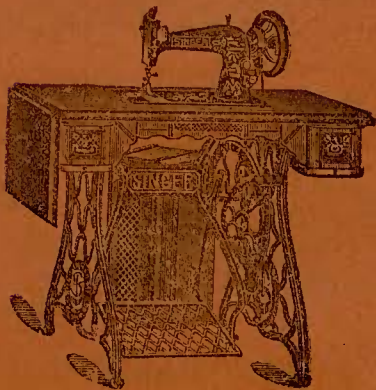
Ա. Կարգի մրցանակ հետեւեալ ցուցանագէտներէն. Բարիզ 1900 , Սէն-Լուի 1904, Միլան 1906 , Պրուսա 1906 :

ԳՐԱՏՈՒՆ ՀԱՊԷՇԵԱՆ. Ա.ՄԱՍԻԱ. Ամառիայի և շրջականութեւն գրական պէտքերուն լիովն գոհացում տալու համար է որ հիմնուած է այս նոր գրատունը , ուր գիտակից խնամքով կը պատրաստուին տրուած բոլոր յանձնարարութիւնները : Մասնաւորապէս յանձնարարելի է այս գրատունը բոլոր ուսուցիչներուն ու գրողներուն , իբր միակ կեդրոնատեղ լաւագոյն գասագիրքերու և լաւագոյն հրատարակութիւններու :

ՏՕՒԹ. Ե. ՄԱՍԻՍ

ԲԵՐԱ, ԹԱԴՄԻՄ ՓՈՂՈՅ,
ԹԻԻ 12

Ամէն տեսակ ներքին հիւանդութիւններէ զատ, մասնադիտաբար և երկար տարի- ներէ ի վեր կը դարմանէ ստամոքսի, աղիքներու, միզային ճամբաներու հիւանդութիւնները, ջրային տկա- րութիւնները, հին և նոր դադիական ակտերը: Այս վերջին ակտերը՝ առանց ստամոքսի խանգարման և նորադոյն մեթոտնե- րով կը բուժէ կարճ միջոցի մէջ: Հիւանդ կ'ընդունի ամէն օր կէս օրէ վերջը: Չորեքշաբթի օրերը միայն ձրի:

Անկարելի է որ ընտանիք մը առանց կարի մեքենայի մնայ, քայց էական կէտն է լաւ մեքենայ մը ունենալ, որովհետեւ լաւ մեքենայ մը անթիւ և անհամար ծառայութիւններ կը մատուցանէ, մինչդեռ զէշ տեսակէ մեքենայ մը անվերջ դժգոհութեանց և տաղտուկի աղբիւր մըն է:

Բոլոր աշխարհ գիտէ թէ:

Ս Ի Ն Կ Է Ր

ՀԱՅԹԱՅԹԻՉ ԿԱՅՍ. ՊԱՆԱՏԱՆ

The Singer Manufacturing Cie.

Ձեռքի, ոսքի ու ոսքի եւ ձեռքի միանգամայն մեքենաներ կը գտնուին:

մեքենան լաւագոյնն է. այս մե- քենան ամէնէն աւելի կատարելա- գործուածը, հաստատունը և դիւրա- գործածելին ըլլալուն՝ բովանդա- աշխարհի մէջ՝ ամէն ոք Սինկերի մե- քենաները կը գնէ:

Սինկերի մեքենաները կը ծախուին միմիայն Սինկերի Ընկերու- թեան վաճառատուններուն մէջ:

ՇԱՐԱՐԱՐԱՆ
ՄԱՍՆԱՎՃԱՐՈՒՄՆԵՐ

ԿԱՆԱԹԱ

1. Մեծ փողոց, Պօն Մառէի դէմ, 343 և 343.

ԲԵՐԱ

2. Մեծ փողոց, Կալաթա Սէրայի Հիսէին դէմ

ՊԱՆԱՏԱՆ

1. Սինկեր խան, Թիւնէլին հետեւը.

2. Գարաքէօյ, Թրամվէյի կայարանին դէմ.

ՍԵՐԱՏԱՐ

1. Սուլթան Համամ.

2. Սուլթան Պէյազլիտ, Թրամվէյի կայարանին դէմ. 13.

(Զարչը Պօյու, Թ. 120 .

(Դասերը եւ նորոգութիւնները ձրի .

կատարեալ երաւեստութիւն:

Մասնաճիւղեր գաւառներու բոլոր քաղաքներուն մէջ:

Սինկերի Ընկերութեան կեդր. վարչատեղին կը գտնուի Բերա, Էժ Փողոց, Թիւ 343 և 343 կրկին, Սարգիս Պէյ Տիւղօղլուի տունը:

“ՄԱՍԻՍ,,Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Պոլիսի և գաւառներու համար տարեկան 60 զրշ :
 Արտասահմանի » » 14 ֆրանք :
 Թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ :
 Բաժանորդները իրաւունք ունին ստանալու մեր պարգևները,
 միշտ ճշիւարար, թղթատարութեան ծախքն ալ մեր վրայ :
 Մասիսի բաժանորդագրութիւնը ըստարձակապէս կա՛ խիկ է :
 Դրամ կարելի է զրկել փոխանակագիրով, օսմանեան կա՛ ի
 օտար մանսա-փութով և օսմ. թղթատարական նամակագրո՛ւ-
 մով, 20 հաղը մէկ մէճիտի հաշիւով :
 Չհրտարակուած ձեռագիրները եւ չեն դարձուիր :
 Նամակ կամ օր և է դրութիւն ուղղել առ

Ե Ն Ո Վ Ք Ա Ր Մ Ե Ն

“ՄԱՍԻՍ,,Ի Հասցեով

Պապը Աւի շուստի, Թիւ 38

درعليه باب على جاده سنده نومرو ٣٨ « ماسيس » غزته سى اداره خانه سى

Rédaction de la Revue «MASSIS»

N. 38, Avenue de la Sublime Porte

CONSTANTINOPLE

“ՄԱՍԻՍ”-ի Նոր Շրջանի Ա. Տարիի հաւաքածոն, որ 1000 էջէ բաղկացած գրական գեղեցիկ հասր մը կը կազմէ, հրնայ ստացուիլ հմբագրութենէս, կանխիկ փոխարժէքով՝ 60 դր. . կազմուած 65 : Թղթատարով դրկուելիք Հասրներու համար պէտք է 5 դր. աւելի վնարել :

Ն Ո Վ Ք

Նոր Տարուան ստացիկն նորոքիւնը

Յ. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆԻ

ԳԱՆՁ ԻՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Այս գիրքին համար յատկապէս փորագրուած 300 պատկերներով .— Անմրձեկիօրէն ընտրեւագոյն Դասագիրքը՝ Տարր. Դասընթացքի երկսեռ աշակերտներու համար : Դին 5 զրշ. : Կեղրոնատեղն է հեղինակին ԳԱՐՈՒՆ Գրատունը, Կ. Պոլիս, Մեծ Նօր խան, վերի յարկ, Թիւ 55 :